

FTAMP 11.01.65

<https://doi.org/10.63051/kos.2024.3.96>

*¹Дәуен Д.Б. ²Искакова З.У.

^{1,2}Эл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан.

E-mail: dinara_dauen@mail.ru, iskakovaz13@mail.ru

«АШЫҚТЫҚ ЖӘНЕ РЕФОРМА» САЯСАТЫНАН КЕЙІНГІ ҚЫТАЙДЫҢ МӘДЕНИЕТІ МЕН БІЛІМ САЛАЛАРЫНДАҒЫ ӨЗГЕРІСТЕР

Аңдатпа. Мақалада «Ашықтық және реформа» саясатынан кейінгі Қытай мәдениеті мен білім салаларының дамуы мен трансформациясы талданып, қазіргі таңдағы өзгерістері зерттелді. Осы саясаттың есебінен көптеген жылдар бойы «жабық есік саясатын» ұстанған, экономикасы артта қалған және барлық салалар мен фермерлік шаруашылықтар мемлекет меншігінде болған Қытайдың басқа елдермен саяси, экономикалық, білім-ғылым және мәдени байланыстарын ілгерілету мақсаты жолға қойылды. Тақырыпты зерттеудің басты мақсатыда осы - «ашықтық және реформалар» саясатынан кейінгі қоғамының маңызды бағыттары білім және мәдениетінің дамуы мен трансформациясын зерделеу болды. Тақырыпты зерттеудің негізгі міндеті - «ашықтық және реформалар» саясатынан кейінгі Қытайдың білім саласы мен мәдениетінің дамуы мен өзгеруін анықтау болды. Себебі, «ашықтық және реформалар» саясатынан кейінгі өзгерістер тек материалдық әл-ауқатты, ЖІӨ-нің 4 есе өсуін, күн сайын пайда болатын жаңа көпқабатты ғимараттарды, өнімдердің әртүрлілігін, әдемі киімдер мен әшекейлерді, кең үйлерді және барған сайын ыңғайлы көлік жүйесін ғана емес, сонымен қатар мемлекеттің даму бағытының ең маңыздысы бөлігі – білім-ғылым мен мәдени даму жолына түсуге, мүлдем жаңа Қытай халқының рухани келбетін, ойлау тәсілі мен зияткерлік және мәдени өмірінің толығымен трансформациялық үдерістерге ұшырауына өз әсерін тигізді. Зерттеудің басты жаңалығы - мақалада қазіргі таңдағы Қытай мәдениеті осы табысты саясаты есебінен дәстүрлі мәдениетті модернизацияланған жаңа үлгімен қалай біріктіре алғандығы талданды, сол зерттеу нәтижесінде дамыған көшбасшы елге айналған Қытайдың мәдени дамуы жан-жақты қарастырылып, қорытынды жасалынды.

Түйін сөздер: «Ашықтық және реформа» саясаты, мәдени модернизация, білім және ғылыми реформалар, трансформациялық үдерістер, мәдени саясат.

Кіріспе

Қытай-әлемдегі ең көне мемлекеттердің бірі. Қазіргі күнге дейін өзінің территориясы мен мәдениетін, дәстүрін сақтап келе жатқан Қытайдың Халықаралық аренада өзіндік орны бар. Осы 45 жыл ішінде өткен тарихқа көз жүгіртсек, Қытайдың мәдениеті, білім мен ғылым саласы, экономикалық, саяси және әлеуметтік құрылысы қаншама қиындықтарға қарамастан таңғажайып нәтижелерге қол жеткізді деп айта аламыз. Мәдени инновациялар саналы түрде дамып, қоғамдық мәдениет пен мәдени индустриядағы қызметтер тез жүзеге асырылды. Мәдениетті қайта жаңғыртудың 45 жылдық тәжірибесі 5 мың жылдық тарихы бар Қытай өркениетінің жандануы мен таралуының нәтижесінде қазіргі әлемде Қытай ұлттық бірегейліктің негізгі тасымалдаушысы болып табылады. Тарихқа ретроспективті көзқарас пен ортақ мәдениеттің жаңа тарихи басталуы мен өркендеуіне, сондай-ақ социалистік мәдениеттің құрылуындағы жаңа кезеңнің басталуына ықпал ету үшін мәдени модернизация тарихи және практикалық мәнге ие. Ал осы мәдени өзгерістердің жүруіне және Қытайдың жалпы дамуын айтарлықтай үлес қосатын білім және ғылым саласы да қарқынды дамып, үлкен өзгерістерге ұшырап, Қытай үшін маңызды нәтижелер алып келді.

Зерттеу материалы мен әдістері

Зерттеу нысаны ретінде Қытай мәдениеті мен білім-ғылым саласының дамуы мен өзгерісіне қатысты жазылған қытай және ағылшын тілінде мақалалар алынды. Қазіргі таңдағы Қытай мәдениетінің «жаңа дәуірі» мен мәдени саясатының даму үдерістері, білім мен ғылымдағы түбегейлі реформалар мен жаңа жобалар, Қытай білімін интернационалдандыру, мәдени саладағы «жұмсақ күш» саясаты, әлем елдерінің назарын аударып отырған маңызды мәселелердің бірі болып тұр. Себебі, ежелгі дәуірден келе жатқан Қытайдың дәстүрлі идеологиясы мен ойлауының жандануы экономикалық дамумен қатар жүрді. Сондықтан, мемлекеттің жан-жақты дамуы, өзге елдермен мәдени алмасулар үдерісі, «ашықтық және реформа» саясатынан кейінгі синтезделген мәдени даму үлгісі мен дәстүрлі мәдениетінің модернизацияланған мәдениетпен қатар жүруі, білім мен ғылым саласының қарқынды дамуы өзге мемлекеттердің қызығушылығын оятып, зерттеуді дәйекті мәселеге айналдыруда. Елдегі жеке меншіктің пайда болуы мен дамуы жеке кәсіпкерлер мен онда жұмыс істейтін жұмысшылар мен шаруалардың ойлау қабілеттеріне, білім мен ғылым саласын тереңінен меңгеруіне, күнделікті өмірдегі өзгерістерге, нарықтық бәсекелестік пен дәстүрлерге әсер етті.

Мақаланы отандық тарих ғылымына тән тарихи, жан-жақтылық, объективті және басқа да дидактикалық, тарихи салыстырмалық және т.б. әдістер құрайды. Ал мақаладағы аталмыш мәселелерді зерттеуде жалпы ғылымдық синтездеумен қатар талдау, дедукция және индукция әдістері қолданылады.

Талқылау

1978 жылы Қытай Халық Республикасы Коммунистік партиясы Орталық Комитетінің 3-ші Пленумының нәтижесінде «ашықтық пен реформа» саясаты өз жұмысын бастады. Бұл саясаттың негізін қалаушы және жетекшісі партия қайраткері, саясаткер Дэн Сяопин болды. Осы саясат аясында Қытайдың мәдени саласы мен білім және ғылым саласы сананы босату және міндеттемені кеңейту идеясымен қаруланып, реформаларды үнемі алға жылжытып, ашықтықты кеңейте отырып, уақыт өте келе дамыды. Басынан аяғына дейін Қытай мәдениеті кең көкжиегін, жомарттығын және төзімділік рухын сақтап, оған қытайлық ерекшелікті социализм мәдениетін дамыту жолына түсуге мүмкіндік берді. Әрі қарай, біз соңғы 45 жылдағы мәдениет саласының дамуына қысқаша шолу жасаймыз.

Дэн Сяопиннің 11-ші ҚКП Орталық Комитетінің 3-ші пленумында «ашықтық пен реформа» саясаты туралы теориялық сөзінде ол жаңа тарихи дәуірдің басталуын белгіледі. Реформалар мен ашықтық саясатын жүзеге асырудың 45 жылындағы Қытай мәдениетін дамыту процесі 10 жылдық мәдени революциядан қалған қирандылардан басталды. 1979 жылы қазан айында ашылған мәдениет қызметкерлері өкілдерінің 4-ші съезінде Дэн Сяопин айтқан "құттықтау сөзі" 11-ші шақырылымдағы ҚКП ОК 3-ші Пленумының мәдениет, ойлауды босату саласындағы рухын жан-жақты және терең баяндау болды. Мәдениет саласы, «ашықтық және реформа» саясатын жалпы жұмылдыру және маңызды реформалар мен ашықтықтан кейінгі қытай мәдениетінің даму аспектісі жайында сөз қозғалды. "Құттықтау сөзінде" жаңа уақыт кезеңінде білім мен ғылым саласының, соның ішінде әдебиет пен өнердің алдында тұрған міндеттер қойылып, кейіннен олардың халық арасындағы, күнделікті өмірдегі байланыстары, сондай-ақ партияның әдебиет пен өнерге басшылықты қалай жүргізу керектігі туралы бірқатар маңызды іргелі мәселелер шешілді. Баяндамада "біз Мао Цзэдун ұсынған бағытты қорғауды жалғастыруымыз керек, оған сәйкес әдебиет пен өнер қоғамның ең кең ауқымына, ең алдымен жұмысшыларға, шаруаларға және мұқтаждарға қызмет етуі керек, шетелдік державаларды қазіргі заманның игілігі үшін пайдалануы керек және шығармашылық саласында әр түрлі формада еркін дамуды жариялауы керек"- деп баса назарда айтылды. Бұл тамаша пайымдаулар осы саясатты 45

жыл бойы жүзеге асыру барысында Қытай мәдениетін дамытудың ғылыми-теориялық негізіне басшылық жасады, осылайша мүлдем жаңа мәдени дәуір ашты. Партияның жаңа тарихи кезеңінде мәдениетті дамыту бағыты адамдардың жүрегінде терең резонанс тудырды, бүкіл қоғамның шығармашылық ынта-жігері бұрын-соңды болмаған қарқындылыққа жетті, нәтижесінде бірқатар көрнекті жазушылар, мәдениет қайраткерлері және жаңа дәуірдің заманауи мәдени тұлғалары қалыптасты, осылайша мәдени сала өмірдің жаңа көріністерін көрсетті (Цай Ву, 2008: 97).

Социалистік типтегі нарықтық экономика жүйесі мәдени нарық пен мәдени индустрияның жаңа архитектурасын дамытуды жеделдетті. Дэн Сяопиннің 1992 жылы Оңтүстік Қытайға барған кезінде айтқан маңызды сөзі және ҚКП-ның 14-ші съезі реформалардың, ашықтықтың және социализмнің модернизацияланған құрылысының жаңа кезеңінің басталуын белгіледі. Социалистік типтегі нарықтық экономика жүйесін құру мәдениет нарығының дамуына және кеңеюіне ықпал етті. Коммерциялық мәдени қызметтің өсуі және мәдениет секторындағы тұтынушылық қажеттіліктердің артуы мемлекет елдің мәдени секторына толық бақылау мен жауапкершілікті жүзеге асыратын, мәдени ресурстарды ұтымды бөлуде және жалпы мәдениетті дамытуда нарықтың іргелі және оң рөлін арттыратын дәстүрлі модельді тоқтатты. Мәдени сектор біртіндеп қоғамдық санада қалыптасты. Іс жүзінде қоғамдық қызығушылық тудыратын мәдени іс-шаралар мен коммерциялық типтегі мәдени іс-шаралар арасындағы шекаралар айқынырақ болды. Зерттеушілердің көзқарастарына келетін болсақ, мәдени реформа бірте-бірте кеңейіп, "материалдық және рухани мәдениеттің құрылысын жалпы іс ретінде қарастыру керек, оны екі қолмен одан да мықтап ұстау керек" және дамудың негізгі тұжырымдамасын жариялады (Джиа Хуэймин, 2017).

2000 жылы өткен 15-ші шақырылымдағы ҚКП ОК 5-ші пленумында алғаш рет мәдени индустрия идеясы ашылды. Осыдан кейін Қытайдың мәдени даму процесіндегі мәдени индустрия мен мәдени іс-шаралар бір арбаның екі дөңгелегі немесе бір құстың екі қанаты сияқты болып, мәдени құрылыстың жаңа архитектурасын бастады. Қоғамның мүддесі үшін мәдени іс-әрекеттің дамуы бұқаралық мәдениет адамдарының құқықтары мен мүдделерін сақтаудың маңызды тәсілдеріне кепілдік берді және бұқараның әртүрлі мәдениетке деген қажеттіліктерін қанағаттандырды, қолайлы және жылдам экономикалық дамудың маңызды жолдарын алға тартты, соның арқасында социалистік типтегі мәдени құрылыстың жаңа бет-бейнесі пайда болды. Мұның бәрі Социалистік типтегі нарықтық экономикада мәдениетті құру заңдылықтарын түсіну мен игеруді терең көрсетті, сонымен қатар осы салада жаңа серпіліс көрсетті (Джиа Сюйдун, 2018: 112).

Нарық пен мәдениет индустриясы білім және ғылым саласындағы реформалар қарқынымен және ашықтық саясатымен бірге қарқынды дамыды. Ұзақ уақыт бойы мәдениет партия мен мемлекеттің идеологиялық жүйесінің маңызды құрамдас бөлігі болды; үкіметтің қаржылық жарналары әрқашан осы саладағы ең маңызды және тіпті жалғыз қаржылық табыс көзі болды. Мәдениет саласындағы басқарудың дәстүрлі түрінен менеджменттің жаңа түріне қарай дамыған мәдениет индустриясы қарқынды дамуға қол жеткізді және бүгінде ұлттық экономиканың өсуінің маңызды факторы және мәдени сектордың құрылысындағы басты тірекке айналды. Мәдени индустрия сонымен қатар мемлекеттің жан-жақты күшінің маңызды құрамдас бөлігіне және мемлекеттік мәдениеттің "жұмсақ күшін" жүзеге асырудың негізгі күшіне айналды (Қытайдың сыртқы әлем алдында тартымдылығын әртүрлі тәсілдермен, соның ішінде қытайлық мәдениетті ел ішінде және шетелде жаппай насихаттау арқылы ілгерілету, қытай мәдениетінің жетістіктері Қытай реформалары және Қытайдың даму моделі екендігін айқын көрсету).

45 жылдық реформалар мен ашықтық саясатында, әсіресе соңғы 10 жылда Қытайдың мәдени индустриясы мен білім саласы қарқынды дамыды. Үнемі өсіп келе жатқан капитал,

үлкен қаржылық және адами ресурстар мәдени индустрия саласына құйылады, осылайша мәдени индустрияда нақты схема біртіндеп қалыптасады, мұнда негізгі пән қоғамдық меншік болып табылады, оның шеңберінде меншіктің әртүрлі түрлері бірлесіп әзірленеді. Бастапқыда мәдени индустрияның 9 ірі саласы - мәдениет, кино және теледидар, баспа және дистрибуция, полиграфия және көшіру, жарнама, орындаушылық өнер, ойын-сауық, мәдениет, цифрлық контент және анимация саласындағы конференциялар мен көрмелер және т. б. үшін жүйелік негіз қалыптасты. Мәдени индустрияның дәстүрлі салалары өте тез дамыды, ал жаңа салалар - интернет, ойындар, анимация, ағынды медиа (Аудио, бейне және басқа мультимедиялық материалдарды жасау әдісі, нақты уақыт режимінде, алдын-ала жүктеусіз) біртіндеп танымал бола бастады (Чао Си, 2023).

Сонымен қатар осы 1978 жылғы «реформа мен ашықтықтан» бастап Қытай жоғары білім беруде мықты ұлт құруды маңызды ұлттық стратегиялық міндет ретінде қарастырды. Сонымен қатар осы саясат басталған кейін Қытайдың білімі шынымен де дұрыс жолға түсіп, көпмәдениетті бағыттағы қозғалысты бастады. Белгілі бір дәрежеде Қытайдың жаңа білім беру тарихының бір бөлігі батыстық білім беруді қалай қабылдау керектігін түсіне бастады. Содан бері Қытай "жоба 211", "жоба 985", "бірлескен инновациялық бағдарлама 2011" және "бірінші дәрежелі университет пен бірінші дәрежелі пәнді құру" сияқты бірқатар маңызды реформа шараларын қабылдады. Бұл реформалау шаралары Қытайдағы жоғары білімнің жаппай болуын тоқтатып, мағыналы болуына және ауқымы жақсырақ болуына әкелді. Қытайдың жоғары білімі қысқа уақыт ішінде үлкен жетістіктерге жеткені анық. Бұл жетістіктер университет идеологиясындағы үлкен өзгерістерді қамтиды, жоғары білім сапасы үнемі жақсарып келеді. Алайда, қоршаған ортаның және Қытайдың нақты жүйесінің басқа факторларының әсерінен жоғары білім беруді дамыту ешқандай кедергісіз өтті деп айта алмаймыз, себебі білім беру жүйесінде де көптеген практикалық мәселелер туындап отырды. Бірақ бұл мәселелер Қытайдың жаңа реформа қабылдауы мен заң жүйесінде реттеліп отырған болатын.

Осы тұжырымдамалар арқылы біз ғылыми дамудың жетекші тұжырымдамасына сәйкес мәдениет қарқынды дамудың жаңа тарихи кезеңіне енгенін түсінеміз. 21 ғасырдың басынан бастап қалыпты гүлденген қоғамды жан-жақты құрудың және қытай ұлтының ұлы жаңғыруының маңызды міндеттері мәдениет пен білім саласының дамуы мен өркендеуіне жоғары талаптар қойды. 16-шы Ұлттық Конгрестен кейін Қытай Коммунистік партиясы адамдарды бірінші орынға қоятын ғылыми даму тұжырымдамасын, сондай-ақ экономика, саясат, мәдениет және әлеуметтік құрылыс сияқты төрт ажырамас компоненттерді орташа гүлденген қоғам құруға стратегиялық орналастыруды қабылдады. Мұның бәрі мәдениеттің құрылысын үйлесімділікпен сипатталатын ғылыми дамудың жаңа жолына шығарды. Бүкіл қоғамда мәдени хабардарлық артып, бір мәдениеттің мәртебелік рөлі толық және тереңірек хабардар болды. ҚКП-ның 17-ші съезі Қытайдағы мәдениеттің құрылысын жаңа тарихи бастамаға әкелген "мәдениеттің ұлы дамуы мен өркендеуіне ықпал ету" және "социалистік мәдени құрылыстың жаңа толқынын көтеру" сияқты жаңа дәуірлік шақыруларды ұсынды. (Финогентов А.Д., 2023: 13). Бұл 45 жылдық реформалар мен ашықтықтағы мәдени және білім саласында даму тәжірибесі мен сабақтарының терең синтезі болды, бұл өз кезегінде қытай мәдениеті мен білім саласын модернизация жолына түсіріп, оны бүкіл әлемге және болашаққа жан-жақты өркендеу мен даму бағытына бұрды.

Бұл оқиғалардың барлығы Қытай мәдениеті мен мәдени индустриясының дамуына үлес қосты. Бірақ бұл елдің ұлттық және дәстүрлі мәдениетінің өзгеруіне де өз әсерін тигізді. Қытайдың ұлттық мәдени ерекшеліктері екі кезеңде үлкен өзгеріске ұшырады. Олардың бірі, Мао Цзэдун жүргізген Мәдени революция кезінде көптеген мәдени артефактілерді жойып, мәдени ескерткіштер жоғалды. Ал, екінші кезеңі осы «ашықтық және реформа» саясатынан кейін жаһандану дәуіріне енген Қытайда батыс мәдениетінің енуі осы синкретизацияланған

мәдениеттің дәстүрлі қытай қоғамына үйренген халықты трансформацияға бейімделуге мәжбүр етті. Жастар дәстүрлі қытай мәдениеті уақыт өте келе артта қалады десе, ал егде жастағы адамдар жаһандануға ілесе алмай қалды. Сол себепті, Қытай Халық Республикасының қазіргі үкіметі Қытайдың дәстүрлі мәдениетін сақтау мәселесіне көп көңіл бөледі. Дәстүрлі мәдениет негізінде өскелең ұрпақты тәрбиелеудің тұтас бағдарламасы әзірленді. Қытайлықтар балалардың елдің болашағы екенін түсінеді. ҚКП мен ҚХР басшыларының баяндамалары да осы мәселені шешуге бағытталған.

Бірақ, осы 45 жыл ішінде Қытай мәдениетінің құрылысы сананы босату жолында және реформалар мен ашықтық саясатына сәйкес пассивтен белсендіге, оқшауланғаннан ашыққа, ішінара жан-жақтыға тұрақты түрде алға жылжыды. Құрылыс, даму және өзгеріс өзінің бүкіл тарихында жетекші бағыт болды және мәдени құрылыстың барлық салаларында қол жеткізілген нәтижелер жемісті болды. 45 жылдық реформалар мен ашықтық саясаты осы ел тарихындағы мәдени және білім саласындағы дамудың ең тұрақты және табысты кезеңдерінің біріне айналды деп айтуға болады. Осы 45 жыл ішінде көркем әдебиет пен өнердің әртүрлі салалары айтарлықтай дамыды, бұл керемет жетістікке қол жеткізді. Әдебиет пен өнер саласында үстемдік ететін даму жолы достық және үйлесімді қоғамда жаңара бастады, көркем шығармашылық өз кезегінде одан да жарқын және белсенді бола бастады, ал әдебиет пен өнер қайраткерлері өз жетістіктерін кеңейте бастады. Шығармашылық көзқарастар оқшауланудан ашықтыққа, шығармашылық мотивтер - пассивтіден белсендіге, шығармашылық әдістер - біржақтыдан әртүрліге, сюжеттік мазмұн тардан кеңге, инкарнация формалары - бір-бірінен әртүрліге өтті, ал көркемдік практика ұзақ ізденістен кейін жетіле бастады. Әр түрлі тарихи кезеңдерде әңгімелер, поэзия, пьесалар, Фильмдер, поп-музыка, репортаж, сондай-ақ музыка, би, фотография және бейнелеу өнері сияқты салалардағы шығармашылық бұрын-соңды болмаған даму мен гүлденуге қол жеткізді, бұл өз кезегінде көрнекті шығармалардың пайда болуына ықпал етті және екінші жағынан шоғырлануға ықпал етті және суретшілердің үлкен тобын тәрбиелеуге мүмкіндік берді (Турушева Н., 2018:135)

Бұқараның және нарықтың қажеттіліктерін қанағаттандыратын өнердегі шығармашылық экономикалық және әлеуметтік тұрғыдан екі есе пайда көрді. Өнердегі шығармашылықты түсіну "ауылдарда мәдениетті, білім жүйесін, ғылыми-техникалық жетістіктер мен медицинаны тарату", оқу орындарына жоғары өнерді енгізу, бейнелеу өнері мұражайларындағы көрмелерге тегін бару және т. б. арқылы мәдениет саласындағы адамдардың негізгі құқықтары мен мүдделерін қорғайды. Осылайша, жоғары мәдени өнімдер мен мәдени қызметтер қоғамның барлық мүшелерінің өмір сүру сапасын және жаңа биіктерге көтерілу қабілетін арттырды, өнер арқылы адамдар білім мен қолдау алады, ал шығармашылықтың күші ынталандырылады. Мысалы, тек 2007 жылдың өзінде елдің әр түрлі деңгейдегі шығармашылық театр ұжымдары ауылдарда 51,08 миллион спектакль қойды.

Осы саясат барысында Қытайдың мәдениет секторы жалпы халыққа қызмет көрсету функциясына үлкен мән берді. Қазіргі уақытта бірнеше ірі мәдени жобаларға баса назар аудара отырып, қоғамдық мәдени қызмет көрсету жүйесі құрылуда. Бастапқыда қалалар мен ауылдарды қамтитын қоғамдық мәдени қызмет көрсету желісі құрылды және тиісті қызмет көрсету мүмкіндіктері едәуір кеңейтілді. Қалалар мен ауылдарда мәдени инфрақұрылымның құрылысы жеделдеп, мәдени инфрақұрылымның маңызды және өкілді объектілерінің тобы салынып, пайдалануға берілді. Қазіргі уақытта Қытайда ел деңгейінде 2799 кітапхана, 3217 мәдени орталық, 1722 мұражай, 37384 мәдени пункт және көршілес 137665 елді мекен бар. Кейбір аймақтарда цифрлық кинотеатрлар мен онлайн-кітапханалар желілері дамыған. Кейбір мемлекеттік мәдени мекемелер көпшілікке қол жетімді болу үшін үнемі тегін дәрістер мен оқу курстарын өткізеді.

Мәдени дипломатия бойынша қазіргі уақытта Қытай әлемнің 160-тан астам елімен жақсы мәдени байланыста, 145 елмен мәдени ынтымақтастық туралы үкіметаралық келісімдерге қол қойылды және жыл сайынғы мәдени алмасудың 800-ге жуық жоспары бар. Үздіксіз күш-жігердің арқасында 30 жылдан астам уақыт ішінде жан-жақты сипаттағы сыртқы мәдени алмасулардың жаңа архитектурасы қалыптасты. Қытай басқа елдермен мағыналы байланыс орнату арқылы өзінің саяси мәдениетін дамытып отыр. Яғни, бұл елдің жұмсақ күш саясатының жалғыз көрінісі (Тавровский Ю., 2008:25).

Жалпы алғанда, соңғы 45 жыл ішінде Қытай жүргізіп келе жатқан «реформалар мен ашықтық» саясаты оған әлемдік экономиканың жаһандану сын-қатерлеріне, әлемдік нарықтардың сұраныстарына және адамзат өркениетінің терең даму тенденцияларына барынша терең және жан-жақты бейімделуге, туындайтын сын-қатерлер мен қиындықтарды ойдағыдай бейтараптандыруға мүмкіндік берді. Бұған Қытайдың әртүрлі салалардағы, ең алдымен экономика және халықаралық істер саласындағы керемет жетістіктері дәлел бола алады. "Қытай ерекшелігі бар социализм" құрылысының бүкіл кезеңінде ел ЖІӨ-нің ең жоғары өсу қарқынын (соңғы 45 жылда жылына орта есеппен шамамен 10%), сыртқы сауданы және алтын-валюта қорларын қамтамасыз етуде көш бастап тұр, бұл оған супер держава мәртебесін қамтамасыз ете отырып, әлемнің екінші экономикасы болуға мүмкіндік берді.

«Мәдени революциядан» кейін әлеуметтік және саяси қақтығыстардан қираған және шайқалған Қытайды мұра етіп алған Дэн Сяопин Қытай басшыларының екінші буынының өзегі болды. Ол жаңа ойлауды енгізу құралына айналды, «Қытай ерекшелігі бар социализм» қағидатын әзірледі, Қытайдағы экономикалық реформалардың бастамашысы болды және елді әлемдік нарықтың бір бөлігіне айналдырды. Ол Қытайдың экономикалық дамуының негізін қалады, бұл Қытайға әлемдегі ең жылдам дамып келе жатқан экономикасы бар ел ретінде беделге ие болуға мүмкіндік берді. Қытай реформаларының жетістігі Қытайдың жоспарлы экономикадан нарықтық экономикаға ауысуы емес, оны қалай жасағаны болды (Париева Т., 2008).

«Реформалар мен ашықтық» саясаты Қытай басшылығының 1978 жылдан бастап жаһандық және ішкі сын-қатерлерге сәйкес саяси бағыт жүргізгенін анық көрсетеді. «Үлкен секіріс» саясаты кезеңіндегі реформалардың сәтсіз болуы, ҚХР экономикалық жағдайының артта қалуынан туындаған әлеуметтік-экономикалық сәтсіздікке байланысты, реформалардың бас сәулетшісі Дэн Сяопин Ауыл шаруашылығын инновациялар мен жаңғырту, орталықтандырылған билікті сақтай отырып, нарықтық тетіктерді енгізу негізінде ҚКП ҚХР - . артта қалған державаның дағдарыстық жағдайынан шығарып қана қоймай, Қытай үшін мәдени өркендеудің өзіндік жолын қамтамасыз етті. "Қытай ерекшелігі бар Социализм" Қытай басшылығының мақсаты емес, кедейлікті еңсеру, ЖІӨ-нің жоғары қарқынын қамтамасыз ету, әлемдік экономикалық жүйеге интеграция, мәдени жаңғыру мен модернизация жолына түсу сияқты мақсаттарға қол жеткізу құралы болып табылады.

Қытай нарықтық экономика мен жеке меншік жолымен жүрсе де, ол өз жүйесінің өте маңызды элементтерін: ҚКП басшылығын, мемлекеттің әлеуметтік-экономикалық дамудағы орасан зор рөлін, біртіндеп реформалар стратегиясын тастаған жоқ. Бұл қытайлық ерекшелігі бар арнайы Қытай жолы немесе социализм деп аталды.

Зерттеу нәтижелері

Қытайдың мәдени дамуы ешқандай кедергісіз немесе қиындықсыз өтті деп айтуға болмайды. 45 жылдық «ашықтық және реформалар» кезеңінде жүргізілген жұмыстарға ашық түрде көз жүгіртсек, қытайлықтардың жүректері шабытқа толы, олардың осы жетістіктерімен мақтануға және ҚКП ОК 3-ші Пленумының үлкен тарихи маңыздылығын одан да айқын түсінуге толық негіз бар. Сонымен бірге, олар ғылыми даму тұжырымдамасын

іске асыру, Қытай ерекшелігін ескере отырып, социализмнің жалпы жағдайын дамыту талаптарымен, тез өзгертін халықаралық жағдайдың талаптарымен және халықтың мәдениет құрылысына деген үміттерімен салыстырғанда байыпты түрде көруі керек. Мәдениетті құруда әлі де көптеген мәселелер бар және олардың кейбіреулері айқын көрінеді, бұл мәдениеттің дамуы үлкен қиындықтарға тап болатынын көрсетеді. Менің ойымша, бұл мәселелерді келесі салаларға дейін азайтуға болады.

1. Елдегі мәдени дамудың жалпы деңгейі жоғары, бірақ ол рухани мәдениет саласындағы адамдардың өсіп келе жатқан қажеттіліктерін әлі толық қанағаттандыра алмайды, мәдениеттің әлеуметтік-экономикалық дамуға ықпал етудегі рөлі әлі толық көрсетілмеген. Халыққа білім беру және халықты ағарту саласындағы мәдениеттің функцияларын күшейту қажет.

2. Мәдени дамудың жүйелік механизмі жетілмеген, өміршеңдігі жеткіліксіз және социалистік нарықтық экономиканың үнемі жетілдіріліп отыратын жүйесіне және үнемі кеңейіп келе жатқан сыртқы ашықтықтың жаңа талаптарына сәйкес келуі керек (Грачиков Е., 2013:38).

Қорытынды

Қорытындылай келе, бұл саясат қытай мәдениеті мен білім және ғылым саласының дамуына, оның модернизациясына және жаһандану дәуірінде заманауи келбетке лайық болуына үлкен үлес қосты. Осыдан 45 жылдық реформалар мен ашықтық мәдениет қызметкерлері мен білімді тұлғалар өз ойларын босатып, уақытпен бірге жүріп, мақсатқа ұмтылған кезең болды деген қорытындыға келдік. Бұл сондай-ақ қытай мәдениетінің ұлы қайта өрлеу кезеңі және мәдениет саласының қарқынды дамуы. Олар қазір жаңа тарихи кезеңде тұр. Осы 30 жылдық реформалар мен ашықтықтың қарқынды дамуынан кейін біз қарқынды даму тенденциясын қолдауды жалғастыруымыз керек және Қытай ұлтын жақсартудың ұлы дәуірінде жаңа даңқты жетістіктер жасауымыз керек. Мәдениет және білім саласының болашақ құрылысы бізден 45 жылдық тәжірибеде жинақталған құнды тәжірибелер мен идеяларды қарызға алуды және іс-қимыл бағдарламасы ретінде ғылыми даму тұжырымдамасын тұрақты ұстауды, алға жылжуды және қазіргі тенденцияларды ұстануды талап етеді. Қытай мәдениеті қазір бұрын-соңды болмаған тарихи мүмкіндіктерге тап болып отыр, ҚКП Орталық Комитеті бұған ерекше назар аударады және сенімді басшылықты жүзеге асырады, мәдениет қызметкерлерінің кең ауқымы зор күш-жігер жұмсайды және бүкіл қоғам үлкен қолдау көрсетеді. 30 жылдық реформалар мен ашықтық саясатының берік негізіне сүйене отырып, біз тарих бізге жүктеген миссияны міндетті түрде орындаймыз және, әрине, социалистік мәдениет құрылысының жаңа толқынына қарсы тұру арқылы мәдениеттің дамуы мен өркендеуін қамтамасыз ете аламыз.

Осы саясатқа байланысты мен реформалар, тұрақтылық пен даму арасындағы байланысты реттеу үшін инновациядан, әрекет етуден және жаңа нәрсені көруден қорықпау керек, бірақ реформаларды, даму мен тұрақтылықты үйлестіре отырып, мұқият, сенімді және жылдам әрекет ету керек деп қорытындыласақ болады.

Қытайдың дамуы жабық және әлемнен алшақ жағдайда мүмкін емес, сонымен бірге өркендеуді жүзеге асыру үшін әлемге Қытай да қажет. Қытай жауапты держава рөлін ойнауды жалғастырады, дамушы елдердің дамуын қолдайды, жаһандық басқару жүйесін өзгертуге және қалыптастыруға белсенді қатысады, ұзақ мерзімді бейбітшілік, әмбебап қауіпсіздік, бірлескен өркендеу, ашықтық және инклюзивтілік орнаған таза және әдемі әлемді құруға бар күшін салады. Қытай көпжақты сауда жүйесін қолдауға, сауда мен инвестицияларды дамытуға, рәсімдерді жеңілдетуге, ашықтықты, қолжетімділікті, тепе-теңдікті және жалпыға бірдей пайданы кеңейту бағытында экономикалық жаһандануды дамытуға ықпал етуге дайын.

ҚКП-ның 19-шы съезінде де ел дамуының одан да жоғары мақсаттары қойылды, орташа күнкөріс қоғамына жан-жақты қол жеткізу және мәдени жаңғыртуды толық жүзеге асыру, Қытайды дамыған социалистік мемлекетке айналдыру, сондай-ақ Қытай арманын жүзеге асыру және қытай ұлтының ұлы жаңғыруы туралы орнату мен мәдени алмасуды міндеті қойылды.

«Реформалар мен ашықтық» саясатын жүзеге асырудың арқасында Қытай өз экономикасын жоспарлыдан нарыққа сәтті өзгертті және экономикалық жүйені реформалаудан экономикалық, саяси, мәдени, әлеуметтік, экологиялық салалардағы және партиялық құрылыстағы реформаларды жан-жақты тереңдетуге көшті. Реформалар мен ашықтық елдің келбетін ғана емес, оның халқы мен Қытай Коммунистік партиясын да өзгертті, сонымен қатар елдің нарықтық экономиканы реттеу қабілетін қалыптастырды. Қытай аяғынан тұрып қана қоймай, байып, күшейе түсті. Қытайлық ерекшеліктері бар Социализм жаратылыстан даму мен кемелдікке жол ашты. Қытай халқы кедейліктен өркендеуге жол ашты.

Маркс пен Энгельс социализмді утопиядан ғылымға айналдырып, ғылыми социализм құрды. Ленин ғылыми социализмді теориядан шындыққа айналдырды. Реформалар мен ашықтық саясаты социализмге тағы бір секіріс жасауға мүмкіндік берді. Әсіресе, ҚКП-ның 18-ші Ұлттық конвенциясынан кейін қытайлық ерекшеліктері бар социализм жаңа дәуірге аяқ басты.

Әдебиеттер:

Грачиков Е. Китай в мировой политике. 2013. [Электронды ресурс]. URL: <https://www.geopolitika.ru/article/kitay-v-mirovoy-politike?>

Джиа Сюйдун. «Жаһандану жағдайындағы Қытайдың мәдени саясаты және индустриясы», 2018. [Электронды ресурс]. URL: <https://doi.org/10.30884/vglob/2018.02.08>

Джиа Хуэймин. Ашықтық пен реформа саясатындағы дәстүрлі қытай мәдениеті: 1980-2010, 2017

Париева Т. «Қытайдың 30 жылдық реформа және ашықтық саясаты», 2008 ж. [Электронды ресурс]. URL: <https://pandia.ru/text/80/501/93033.php?ysclid=lqdk2c8gya275327298>

Тавровский Ю. Қытайдың «реформалар мен ашықтық» және «ұлттың жандануы» саясаты, 2018 жыл.

Турушева Н.В. «Қытай Халық Республикасы ҚКП - ның мәдениет саласын реформалау жөніндегі ұстанымы (XX ғасырдың аяғы-XXI ғасырдың басы)», 2018. [Электронды ресурс]. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/pozitsiya-kpk-knr-po-reformirovaniyu-kulturnoy-sfery-konets-hh-nachalo-hhi-v?ysclid=lqdy0ueh851387558>.

Финогентов А.Д. «Ашықтық саясаты мен реформалардың Қытайдағы қазіргі жағдайға әсері», 2023 ж. [Электронды ресурс]. URL: <https://apni.ru/article/5909-vliyanie-politiki-otkritosti-i-reform-na-sovr>.

Цай Ву. Қытайдың 30 жылдық реформалар мен ашықтықтағы мәдени дамуы. Пекин, 2008.

Чао Си. «Қытай кәсіпорындарының трансформациясы: реформалар процесінде идеология, тиімділік және инструментализм», 2023. АНУ баспасөз. [Электронды ресурс]. URL: <https://www.jstor.org/stable/j.ctt2bjbds.13>.

References:

Cai Wu (2008) Kytaydyn 30 zhyldyk reformalar men ashkyktyktagi madeni damuy. Beijing (in Kaz)

Ciao Xi. Kytai kasiporyndaryn transformations: reformalar process ideology, tiimdilik zhane instrumentalism", ANU baspasoz. [Elektrondy resurs]. URL: <https://www.jstor.org/stable/j.ctt2jbjds.13> (in Kaz)

Finogentov A.D. (2023) «Ashyktyk sayasaty men Kytaidagi reformalardyn kazirgi jagdaiga aseri». [Elektrondy resurs]. URL: <https://apni.ru/article/5909-vliyanie-politiki-otkritosti-i-reform-na-sovr> (in Kaz)

Grachikov E. (2013). China in world politics. [Elektrondy resurs]. URL: <https://www.geopolitika.ru/article/kitay-v-mirovoy-politike> ?

Jia Huiming (2017) Ashyktyk pen reform sayasatyndagi dasturli kytai madenieti: 1980–2010. (in Kaz)

Jia Xudong (2018) Zhahandanu zhagdayindagi Kytaidyn madeni sayasaty zhane industriyasyy», [Elektrondy resurs]. URL: <https://doi.org/10.30884/vglob/2018.02.08> (in Kaz)

Parieva T. (2008) «Kytaidyn 30 zhyldyk reform zhane ashkytyk sayasaty», [Elektrondy resurs]. URL: <https://pandia.ru/text/80/501/93033.php?ysclid=lqdk2c8gya275327298> (in Kaz)

Tavrovsky Yu. (2018) Kytaidyn «reformalar men ashkytyk» zhane «ulttyn zhandanuy» sayasaty. (in Kaz)

Turusheva N.V. (2018) Kytai Halyk Republikasy KKP-nyn madeniyet salasyn reformalau zhonindegi ustanymy (XX gasyrdyn ayagi-XXI gasyrdyn basy)». [Elektrondy resurs]. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/pozitsiya-kpk-knr-po-reformirovaniyu-kulturnoy-sfery-konets-hh-nachalo-hhi-v?ysclid=lqdjy0ueh851387558> (in Kaz)

¹Дауен Д.Б. ²Искакова З.У.

^{1,2} *Казахский Национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан.
E-mail: dinara_dauen@mail.ru, iskakovaz13@mail.ru*

ИЗМЕНЕНИЯ В КУЛЬТУРЕ И ОБРАЗОВАНИИ КИТАЯ ПОСЛЕ ПОЛИТИКИ «ОТКРЫТОСТИ И РЕФОРМ»

Аннотация. В статье проанализировано развитие и трансформация китайской культуры и областей знаний после политики «открытости и реформ» и изучены современные изменения. За счет этой политики была поставлена цель продвигать политические, экономические, образовательно-научные и культурные связи Китая с другими странами, которые в течение многих лет придерживались «политики закрытых дверей», имели отсталую экономику и все отрасли и фермерские хозяйства находились в государственной собственности. Главной целью изучения этой темы было изучение развития и трансформации образования и культуры-важнейших направлений деятельности общества после политики «открытости и реформ». Основной задачей изучения темы было выявление развития и изменения в сфере образования и культуре Китая после политики «открытости и реформ». Это связано с тем, что изменения, последовавшие за политикой «открытости и реформ», привели не только к материальному благополучию, 4-кратному росту ВВП, новым многоэтажным зданиям, которые появляются каждый день, разнообразию продукции, красивой одежде и украшениям, просторным домам и все более удобной транспортной системе, но и к самой важной части курса развития государства – образованию-способствовать вступлению на путь развития науки и культуры, полностью трансформационным процессам духовного облика, образа мышления и интеллектуальной и культурной жизни совершенно нового китайского народа. Главной новостью исследования является то, что в статье анализируется, как современная китайская культура смогла объединить традиционную культуру с новой модернизированной моделью за счет этой

успешной политики, в результате чего всесторонне рассматривается и делается вывод о культурном развитии Китая, который стал развитой страной-лидером.

Ключевые слова: политика «открытости и реформ», культурная модернизация, образовательные и научные реформы, трансформационные процессы, культурная политика.

¹Dauen D.B. ²Iskakova Z.U.

^{1,2}Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan.

E-mail: dinara_dauen@mail.ru, iskakovaz13@mail.ru

CHANGES IN CHINESE CULTURE AND EDUCATION AFTER THE POLICY OF «OPENNESS AND REFORM»

Abstract. The article analyzes the development and transformation of Chinese culture and fields of knowledge after the policy of «openness and reform» and examines modern changes. Through this policy, the goal was set to promote China's political, economic, educational, scientific and cultural ties with other countries that for many years adhered to the «closed door policy», had a backward economy and all industries and farms were state-owned. The main purpose of studying this topic was to study the development and transformation of education and culture - the most important areas of society's activity after the policy of «openness and reform». The main task of studying the topic was to identify the development and changes in the field of education and culture in China after the policy of «openness and reform». This is due to the fact that the changes that followed the policy of «openness and reform» led not only to material well-being, 4-fold GDP growth, new multi-storey buildings that appear every day, a variety of products, beautiful clothes and jewelry, spacious houses and an increasingly convenient transport system, but also to the An important part of the state's development course is education- to promote the entry into the path of development of science and culture, completely transformational processes of the spiritual appearance, way of thinking and intellectual and cultural life of a completely new Chinese people. The main news of the study is that the article analyzes how modern Chinese culture was able to combine traditional culture with a new modernized model due to this successful policy, as a result of which it comprehensively examines and concludes about the cultural development of China, which has become a developed leading country.

Keywords: policy of "openness and reforms", cultural modernization, educational and scientific reforms, transformational processes, cultural policy.

Авторлар туралы ақпарат:

Дәуен Динара Бакыткерейқызы, доцент, PhD, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан.

Искакова Зухра Узбекбайқызы, Шығыстану мамандығының 2 курс докторанты, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан.

Сведения об авторах:

Дауен Динара Бакыткерейқызы, доцент, PhD, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан.

Искакова Зухра Узбекбайқызы, докторант 2 курса факультета востоковедения, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан.

Information about authors:

Dauen Dinara Bakytkereykyzy, Associate Professor, PhD, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan.

Iskakova Zuhra Uzbekbaykyzy, 2nd year PhD student at the Faculty of Oriental Studies, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan.